

Куравська Н. В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології*

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Лукеча І. М.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної та клінічної психології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Гошків В. В.

магістр психології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СХИЛЬНОСТІ ДО ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

GENDER FEATURES OF PREDISPOSITION TO THE VICTIM BEHAVIOR OF STUDENTS

Стаття присвячена проблемі віктимної поведінки у пізньому юнацькому віці. Дається визначення віктимності та тих чинників, які її зумовлюють. Йдеться про особистісні чинники, психоемоційний стан і ситуаційні чинники. Особистісні чинники включають у себе індивідуально-психологічні (характер, темперамент) і соціально-психологічні (мотиви, ціннісні орієнтації, настанови) особливості особистості. Психоемоційний стан розглядається як пусковий механізм у реалізації віктимної поведінки. Аналогічно до цього аналізуються і ситуаційні чинники. Особливий вплив на віктимну поведінку справляє чинник віку. Студентами переважно є особи пізнього юнацького віку, який вважається перехідним між дитинством і дорослим життям, а тому має низку особливостей, внаслідок яких віктимна вразливість молодих людей значно зростає. Йдеться насамперед про дефіцит життєвого досвіду і нестійкість сформованих рис і якостей, їх підвладність певним впливам.

Стаття також містить аналіз результатів проведеного авторами емпіричного дослідження. На його основі зроблено висновки про гендерні особливості схильності до віктимної поведінки у пізньому юнацькому віці. Поняття гендеру і гендерних особливостей у статті розглядаються через категорію статі. Згідно із результатами дослідження схильність до віктимної поведінки у студентів виражена помірно, однак більша їх частина має досвід потрапляння у віктимогенні ситуації. Стосовно гендерних особливостей у схильності до віктимної поведінки відмінностей не виявлено, однак юнаки і юнки різняться у видах такої схильності: юнаки, на відміну від юнок, більш схильні до таких форм віктимної поведінки, як агресивна та саморуйнівна віктимність, а юнки – до залежної та безпорадної віктимності. Крім цього, виявлено, що студенти більш схильні до активних форм віктимної поведінки, а студентки – до пасивної, причому підґрунтям останньої є цілком позитивні, просоціальні особистісні риси та якості (наприклад, добросовісність, відповідальність, милосердя тощо).

Серед перспектив подальших досліджень ми виділяємо вивчення впливу психоемоційного стану й особливостей віктимогенних ситуацій на схильність до віктимної поведінки студентів ЗВО.

Ключові слова: віктимність, віктимна поведінка, пізній юнацький вік, студенти, гендер, особистісні чинники.

The article is devoted to the problem of victim behavior in late adolescence. The definition of victimhood and the factors that determine it are given. These are personal factors, psycho-emotional state and situational factors. Personality factors include individual psychological (character, temperament) and socio-psychological (motives, values, attitudes) personality features. The psycho-emotional state is considered as a trigger in the implementation of victim behavior. Situational factors are similarly analyzed. The age factor has a special influence on victim behavior. Students are mostly young people, which is considered a transition between childhood and adulthood and therefore has several features that result in the victim vulnerability of young people increasing significantly. This is primarily a lack of life experience and instability of existing traits and qualities, their susceptibility to certain influences.

The article also contains an analysis of the results of the authors' empirical research. Based on it, conclusions are drawn about the gender characteristics of the tendency to victim behavior in late adolescence. The concepts of gender and gender features in the article are considered through the category of sex. According to the results of the study, the tendency to victim behavior in students is moderate, but most of them have experience in victimized situations. There are no gender differences in the propensity for victim behavior, but young men and women differ in the types of such propensity: young men, unlike young women, are more prone to such forms of victim behavior as aggressive and self-destructive victimhood, and young women are addicted and helpless victimhood. In addition, it was found that male students are more prone to active forms of victim behavior, and female students - to passive. Moreover, the basis of the latter are quite positive, prosocial personality traits and qualities (eg, integrity, responsibility, mercy, etc.).

Among the prospects for further research, we highlight the study of the impact of psycho-emotional state and features of victimogenic situations on the predisposition to victim behavior of students.

Key words: victimhood, victim behavior, late adolescence, students, gender, personal factors.

Життя у нестабільному, кризовому суспільстві породжує низку негативних наслідків для громадян незалежно від їх статі, віку та інших соціальних і психологічних характеристик. Йдеться про зростання рівня їх соціальної тривожності, втрату відчуття захищеності та психологічного благополуччя тощо, внаслідок чого зростає рівень їх віктимності. Студенти у зв'язку з цим є однією із найвразливіших соціальних груп, що спричинено віковими особливостями пізньої юності, серед яких можна назвати недостатність життєвого досвіду, функціональних знань та умінь, стійкості рис характеру та морально-етичних якостей тощо. Перші кроки дорослого життя у пізній юності зазвичай характеризуються морально-правовою неготовністю до нього, що призводить до стрімкого збільшення кількості молоді з тенденцією до віктимної поведінки. Це актуалізує необхідність вивчення індивідуально-психологічних (характерологічних і темпераментальних особливостей) і соціально-психологічних (настанов, цінностей, мотивів, досвіду) характеристик, що впливають на формування такої поведінки.

Поняття віктимності та віктимної поведінки донедавна пов'язувалися із кримінологією та іншими галузями права. Сьогодні ж вони вийшли за межі правових питань і стосуються не лише їх, а й широкого кола соціальних, моральних, культурних, психологічних і психіатричних проблем. Отже, віктимність визнається як сукупність набутих людиною фізичних, психічних і соціальних рис і якостей, які можуть зробити її схильною до перетворення на жертву (злочину, нещасного випадку, деструктивного культу тощо) [3].

У психології трактування віктимної поведінки та її детермінант різняться залежно від вибору тієї чи іншої наукової парадигми. Так, неофрейдизм стверджує, що віктимна поведінка є результатом дефіциту емоційного контакту матері з дитиною протягом першого року її життя; еґо-психологія вбачає причину такої поведінки у неправильному подоланні однієї чи кількох із восьми криз життєвого циклу людини; гуманістична психологія говорить про зумовленість віктимної поведінки чинниками суб'єктивного характеру, до яких відносяться соціальні, біофізичні та психологічні властивості людини; у когнітивній психології йдеться про те, що віктимна поведінка є результатом неправильних уявлень людини про себе і світ; у позитивній психології таку поведінку вважають наслідком феномену «вивченої безпорадності» тощо [1].

Узагальнюючи результати багатьох вітчизняних і зарубіжних досліджень, можна стверджувати, що схильність до віктимної поведінки зумовлюється соціальними, психологічними, ситуаційними та віковими чинниками. Науковці говорять про активну і пасивну форми віктимної поведінки. Остання властива людям із заниженою самооцінкою, тривожністю, безпорадністю, гіпервідповідальністю стосовно себе та інших, чутливістю до критики, негативним самоствавленням і т. д. Носії таких особистісних рис, як агресивність, брутальність, зави-

щена самооцінка, стереотипність мислення, еґоїзм та еґоцентризм тощо характеризуються активною формою віктимної поведінки.

Сьогодні дедалі частіше доводиться чути про віктимологію гендеру. Науковці доводять, що у віктимній поведінці є певні гендерно зумовлені особливості та що сам гендер як соціокультурний конструкт наділений віктимною ознакою. Зазначається, що певні типи гендерної ідентичності можуть впливати на формування схильності до віктимної поведінки. Так, андрогінні особи, котрі характеризуються розвиненим самоконтролем, стійкістю та високими адаптаційними властивостями, є найменш схильними до віктимної поведінки. Натомість високо маскулінні та високо фемінні особи можуть викликати оцінювання їхньої поведінки як віктимної. Таку ж оцінку поведінки отримують особи, гендерна ідентичність яких не відповідає загальноприйнятим гендерним стереотипам [1]. Іншими словами, фемінні юнаки та маскулінні юнки викликають в оточуючих негативне оціночне ставлення, яке створюватиме для них багато життєвих труднощів і може перетворити їх на жертву психологічного або й фізичного насильства.

Зазначені вище теоретичні положення лягли в основу проведеного нами емпіричного дослідження, котре ґрунтувалося на припущенні, що схильність до віктимної поведінки у юнацькому віці може проявлятися у різних поведінкових, емоційних, вербальних і невербальних аспектах (причому вони можуть бути широкого спектру: від агресивності та нестриманості до невпевненості у собі та мовчазної пасивності й бездіяльності) та зумовлюватися особистісними якостями студентів, їхнім психоемоційним станом, а також віктимогенними ситуаційними чинниками. До особистісних якостей ми відносимо такі соціально-психологічні й індивідуально-психологічні особливості, які включають у себе особливості мотиваційної та ціннісно-сислової сфер, а також особливості характеру і темпераменту. Щодо психоемоційних станів, які породжують схильність до віктимної поведінки, то ми виділяємо тривожність. Щодо ситуаційних чинників, то у контексті нашого дослідження виділяємо серед них соціально-психологічний клімат студентської групи й особливості взаємодії у системі «викладач – студент». Гендерні особливості юнаків і юнок ми відносимо до групи особистісних чинників. Оскільки охопити ці всі моменти у межах однієї статті неможливо, ми обмежимося висвітленням взаємозв'язку між особистісними якостями студентів і їх схильністю до віктимної поведінки з урахуванням гендерних особливостей.

Отже, метою нашого емпіричного дослідження стало виявлення гендерних особливостей соціально-психологічних та індивідуально-психологічних характеристик схильності студентів ЗВО до віктимної поведінки. Для досягнення цієї мети використовувалися такі методики: «Схильність до віктимної поведінки» О.О. Андроннікової [3]; «16-факторний особистісний опитувальник» Р. Кеттелла [2]; «Діа-

гностика полімотиваційних тенденцій в Я-концепції особистості» С.М. Петрової [4]; «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнової [4].

Вибірка налічувала 60 респондентів (30 дівчат і 30 хлопців) віком 19–20 років, які навчаються у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» на 3–4 курсах різних гуманітарних спеціальностей (зокрема, психологія, філософія, політологія, міжнародні відносини, дошкільна освіта, початкова освіта).

Обробка результатів емпіричного дослідження здійснювалася із застосуванням методів описової статистики: знаходження відсоткових співвідношень, кореляційного аналізу з використанням коефіцієнту кореляції Ч. Спірмена, аналізу статистичної значущості відмінностей із використанням t-критерія Стьюдента.

За результатами методики «Схильність до віктимної поведінки» О.О. Андроннікової (див. табл. 1) можна стверджувати, що серед студентів нашої вибірки переважають ті, у яких показник схильності до віктимної поведінки знаходиться у межах норми або є нижчим за неї.

Відродно також те, що у нашій вибірці не виявлено жодного респондента із високим показником реалізованої віктимності, однак результати за цією шкалою наводять нас на висновок, що студенти такі володіють певним негативним досвідом віктимної поведінки, адже у 71,7% із них реалізована віктимність є нижчою за норму. Як зазначає авторка методики, низькі показники за шкалою реалізованої віктимності можуть свідчити про те, що такі респонденти вже встигли напрацювати захисний спосіб поведінки, завдяки якому їм вдається уникати небезпечних ситуацій. Таким чином, без досвіду переживання віктимогенних ситуацій захисний спосіб поведінки не мав би потреби бути сформованим. Водночас можемо стверджувати, що ця частина респондентів володіє внутрішньою готовністю до віктимної поведінки, однак, відчуваючи дискомфорт і внутрішнє напруження від несприятливих ситуацій, уникає їх взагалі. І лише 28,3% респондентів (а це менше третини) за шкалою реалізованої віктимності демонструють норму, що є свідченням їх хороших адаптаційних здібностей.

Серед високих показників шкал, які визначають не реалізовану, а потенційну віктимність, у нашій вибірці переважає шкала схильності до саморуйнівної поведінки (21,7%). О.О. Андроннікова відносить цю схильність до моделі активної віктимної поведінки, зазначаючи, що вона провокує ситуації віктимності. Особи з такою схильністю поділяються на два види: провокатори (підбурюють або провокують інших, щоб за їх допомогою стати жертвою) і самозаподіювачі (через схильність до ризику і необдуманого поведінки вони створюють небезпеку для себе й інших). Отже, п'ята частина наших респондентів своєю поведінкою свідомо чи несвідомо створює ситуації віктимності, причому не задумуючись про їх наслідки і по-дитячому сподіваючись, що все обійдеться.

16,7% студентів характеризуються високим рівнем схильності до гіперсоціальної поведінки. Вони настільки моральні, рішучі, принципи, чуйні та водночас вимогливі, що не можуть оминати ситуацій несправедливості, чим наражають себе на небезпеку, адже втручаються навіть у чужі конфлікти, щоб відстояти правду.

Найменші відсотки у нашій вибірці представлені студентами, які надмірно володіють схильністю до некритичної поведінки (6,7% наших респондентів не вміють адекватно оцінювати життєві ситуації, довірливі, легковажні, ідеалізують інших і не помічають небезпек), схильністю до залежної та безпорадної поведінки (5,0% респондентів конформні, сугестивні, залежні від інших) та схильністю до агресивної віктимної поведінки (1,7% респондентів є емоційно нестійкими, доміантними, нетерплячими, запальними і потрапляють у неприємності внаслідок своєї агресивності).

Зіставляючи результати методик О.О. Андроннікової та Р. Кеттелла («16-факторний особистісний опитувальник»), доходимо висновку, що ті респонденти, у яких схильність до різних форм віктимної поведінки є вищою за норму, володіють такими комплексами особистісних рис, як:

– комунікативні властивості: комунікабельність, легке встановлення і підтримування контактів, котрі, однак, є поверхневими; добре розуміння інших людей, проте можливі недовіра і навішування ярликів; виражені лідерські здібності;

Таблиця 1

Показники схильності досліджуваних до віктимної поведінки

Назви шкал	Показники, (%)								
	нижче норми			норма			вище норми		
	разом	юнаки	юнки	разом	юнаки	юнки	разом	юнаки	юнки
Схильність до агресивної віктимної поведінки	21,7	30,0	13,3	76,6	66,7	86,7	1,7	3,3	0,0
Схильність до саморуйнівної поведінки	25,0	20,0	30,0	53,3	56,7	50,0	21,7	23,3	20,0
Схильність до гіперсоціальної поведінки	23,3	30,0	16,7	60,0	53,3	66,6	16,7	16,7	16,7
Схильність до залежної та безпорадної поведінки	36,7	40,0	33,3	58,3	60,0	56,7	5,0	0,0	10,0
Схильність до некритичної поведінки	30,0	33,3	26,7	63,3	60,0	66,6	6,7	6,7	6,7
Реалізована віктимність	71,7	66,7	76,7	28,3	33,3	23,3	0,0	0,0	0,0

– інтелектуальні властивості: орієнтація на розв’язання практичних питань, здатність встановлювати причинно-наслідкові зв’язки; гнучкість мислення і легкість прийняття рішень;

– емоційні властивості: домінують емоції широкого спектру; легке ставлення до невдач і таке саме – до ризику, а тому можливе нехтування наслідками рішень і дій; трапляється ситуативна тривожність;

– регуляторні властивості: здатність до самомотивації та самоорганізації.

Таким чином, можемо зробити висновок, що ця частина нашої вибірки представляє цілком просоціальний тип осіб, однак у поєднанні з деякою поверхневистю, нестриманістю і схильністю до ризику вони можуть ставати легкою «здобиччю» для маніпуляторів, асоціальних осіб і навіть правопорушників. Іншими словами, їхня просоціальність є одночасно і їхньою віктимністю. Цей висновок підтверджується також результатами методики «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С.С. Бубнкової (див. табл. 2). Узагальнені дані цієї методики наводять на висновок, що переважаюча більшість наших респондентів – особи, у ціннісно-смісловій сфері яких домінують моральні цінності. Як видно із таблиці 2, високу значущість для більшості студентів мають такі цінності, як допомога і милосердя до інших людей (53,4%), приємне проведення часу, відпочинок (53,3%), а також визнання і повага людей, вплив на оточуючих (43,3%). Водночас значна частка студентів недооцінює такі цінності, як соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві (43,3%), високий матеріальний добробут (43,3%) і спілкування (40,0%). Середня значущість таких цінностей, як пошук і насолода прекрасним (65,0%), здоров’я (61,7%), любов (56,7%), спілкування (56,7%), високий соціальний статус і управління людьми (51,7%) означає, що більша половина респондентів ще остаточно не визначилася з їх впливом на своє життя. Тобто ці цінності ще не набули для них стійкого особистісного смислу, а тому їхня значущість/незначущість оцінюється відповідно до тих життєвих ситуацій і обставин, у яких вони актуалізуються. Іншими словами, чим більше у житті

таких студентів буде ситуацій, де важливими стануть саме ці цінності, тим швидше вони із середньої значущості перейдуть у високу (або, навпаки, у низьку – за умови негативного проживання цих ситуацій і отримання негативного життєвого досвіду).

Таким чином, як вже було зазначено раніше, вибрані студентами цінності характеризують їх як осіб моральних, добросовісних, орієнтованих на дотримання соціальних норм. З погляду віктимології це робить їх вразливими, однак їхня віктимність має швидше пасивний, ніж активний характер, тобто вони не відкрито провокують інших на негативну поведінку щодо себе, а своїми особистісними якостями створюють сприятливий ґрунт для цього.

Схильність до віктимної поведінки зумовлюється не тільки особистісними якостями. Спрямованість особистості та її домінуючі мотиви також впливають на цю схильність. Як свідчать результати методики «Діагностика полімотиваційних тенденцій в Я-концепції особистості» С.М. Петрової, у життєдіяльності більшої половини студентів нашої вибірки важливе місце посідають такі види мотивації, як оптимістична, акизитивна й альтруїстична. Інші види мотивації набрали не великий відсоток виборів, тому аналізуватися не будуть.

Оптимістична мотивація (63,3%) притаманна особам, котрі вірять у добро, мають надію на краще і водночас пасивно очікують благополуччя у своєму житті. Ця домінуюча мотиваційна тенденція підтверджує наше припущення про певну пасивність респондентів (вони орієнтовані на позитив, але нічого не роблять для його досягнення, пасивно очікуючи його появи). Авторка методики називає це оптимістичним фаталізмом. Він зазвичай притаманний добродушним, але водночас наївним і довірливим особам, а це, як вже зазначалося, робить їх віктимними або схильними до віктимності.

Акизитивна мотивація (61,7%) впливає із загальної орієнтації респондентів на благополуччя і свідчить про те, що матеріальний аспект життя є для них значущим і впливає на це благополуччя.

Альтруїстична мотивація (58,3%) характеризує осіб, орієнтованих на інших, коли їхні інтереси

Таблиця 2

Значущість цінностей для студентів вибірки

№ пп	Цінності	Значущість цінностей (у %)		
		висока	середня	низька
1.	Приємне проведення часу, відпочинок	53,3	35,0	11,7
2.	Високий матеріальний добробут	13,4	43,3	43,3
3.	Пошук і насолода прекрасним	13,3	65,0	21,7
4.	Допомога і милосердя до інших людей	53,4	33,3	13,3
5.	Любов	30,0	56,7	13,3
6.	Пізнання нового у світі, природі, людині	33,3	45,0	21,7
7.	Високий соціальний статус і управління людьми	15,0	51,7	33,3
8.	Визнання і повага людей, вплив на оточуючих	43,3	35,0	21,7
9.	Соціальна активність для досягнення позитивних змін в суспільстві	18,4	38,3	43,3
10.	Спілкування	3,3	56,7	40,0
11.	Здоров’я	15,0	61,7	23,3

та потреби ставляться вище, ніж свої власні. Такі результати цілком узгоджуються із результатами попередньої методики (автор С.С. Бубнова), де виявлено, що однією з домінуючих цінностей респондентів є цінність допомоги і милосердя до інших людей.

Показово, що 45,0% респондентів у мотивації уникнення неприємностей мають зворотню тенденцію (із дуальної пари прислів'їв, які відображають цю мотивацію, вони вибрали протилежне до уникнення неприємностей). Тобто саме ця частина вибірки нерозважливо ставиться до небезпек і загроз зовнішнього середовища, не уникає їх, а отже, частіше за все наражається на них. Іншими словами, таку поведінку власне і можна назвати віктимною.

Таким чином, результати проведених нами методик дають право стверджувати, що серед студентів нашої вибірки є значна частка тих, хто схильний до віктимної поведінки, однак ця схильність породжується не відверто провокуючою активністю з їх боку, а здебільшого сприяючою (пасивною) поведінкою, в основі якої лежать соціально схвалювані мотиви та цінності, а також позитивні особистісні риси та якості. Іншими словами, порядність і добродушність цих студентів є найчастіше неусвідомленим підґрунтям їх віктимності.

Порівняння результатів всіх методик за гендерною ознакою дає право зробити такі висновки:

- за ознакою схильності до віктимної поведінки статистично значущих відмінностей не виявлено, тобто і дівчата, і хлопці можуть бути однаково схильні до такої поведінки, однак юнаки випереджають юнок по шкалах «схильність до агресивної віктимної поведінки» та «схильність до саморуйнівної поведінки». Юнки мають вищі результати за шкалою «схильність до залежної та безпорадної поведінки»;

- за ознакою самоконтролю (фактор Q3, методика Р. Кеттелла) виявлено статистично значущу відмінність ($p < 0,05$), тобто внутрішній контроль поведінки більш притаманний юнакам, ніж юнкам;

- за ознакою ціннісних орієнтацій (методика С. Бубнової) виявлено статистично значущі відмінності у виборах цінностей «любов» і «визнання та повага людей, вплив на оточуючих» ($p < 0,05$), тобто для дівчат вони є більш значущими, ніж для хлопців.

Результати кореляційного аналізу свідчать, що у вибірці юнаків статистично значущими ($p < 0,05$) є такі взаємозв'язки:

1. Шкала «Схильність до саморуйнівної поведінки» достовірно корелює з цінністю «допомога і милосердя до інших людей» (0,3685); фактором N «прямолинійність-дипломатичність» (0,4109); фактором Q2 «конформізм-нонконформізм» (-0,4111).

2. Шкала «Схильність до гіперсоціальної поведінки» достовірно корелює з цінністю «допомога і милосердя до інших людей» (0,4340); фактором N «нерішучість – сміливість» (0,4533).

3. Шкала «Схильність до залежної і безпорадної поведінки» достовірно корелює з цінністю «соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві» (-0,3849).

4. Шкала «Схильність до некритичної поведінки» достовірно корелює з фактором Q3 «низький – високий самоконтроль» (-0,5046).

5. Шкала «Реалізована віктимність» достовірно корелює з цінністю «соціальна активність» (-0,4630) та цінністю «високий соціальний статус і управління людьми» (-0,4182); фактором Q3 «низький – високий самоконтроль» (-0,509) і фактором C «емоційна стабільність – нестабільність» (0,3972).

У вибірці дівчат статистично значущими ($p < 0,05$) є такі взаємозв'язки:

1. Шкала «Схильність до агресивної віктимної поведінки» достовірно корелює з цінністю «допомога і милосердя до інших людей» (-0,3672); фактором C «емоційна стабільність-нестабільність» (-0,4598).

2. Шкала «Схильність до саморуйнівної поведінки» достовірно корелює з цінністю «визнання і повага людей, вплив на оточуючих» (0,6074) і цінністю «соціальна активність» (0,3826); фактором N «прямолинійність-дипломатичність» (0,4109) і фактором Q2 «конформізм-нонконформізм» (-0,4111).

3. Шкала «Схильність до залежної і безпорадної поведінки» достовірно корелює з цінністю «здоров'я» (0,825), цінністю «визнання і повага людей, вплив на оточуючих» (0,5601) і цінністю «соціальна активність» (0,4688), а також фактором B «інтелект» (-0,4451).

4. Шкала «Схильність до некритичної поведінки» достовірно корелює з цінністю «здоров'я» (0,6316), цінністю «високий соціальний статус і управління людьми» (0,3657) і фактором Q3 «низький – високий самоконтроль» (-0,5046).

5. Шкала «Реалізована віктимність» достовірно корелює з цінністю «визнання і повага людей, вплив на оточуючих» (0,6316) і фактором B «інтелект» (-0,5234), а також із фактором Q3 «низький – високий самоконтроль» (-0,509).

Таким чином, студенти характеризуються помірно схильністю до віктимної поведінки (лише п'ята частина вибірки має вищі на норму показники цієї схильності). Левова частка респондентів (71,7%) вже встигла напрацювати захисний спосіб поведінки, завдяки якому уникає небезпечних ситуацій, проте, без сумніву, володіє досвідом віктимності.

Гендерні відмінності у схильності до віктимної поведінки практично відсутні, за винятком шкал «схильність до агресивної віктимної поведінки» та «схильність до саморуйнівної поведінки», у яких лідирують юнаки, і шкали «схильність до залежної та безпорадної поведінки», у якій лідирують юнки.

Серед особистісних рис схильних до віктимної поведінки юнаків можна назвати прямолинійність, нонконформізм, сміливість, самоконтроль поведінки й емоцій, критичність мислення тощо. Ми вважаємо, що такі риси створюють хороше підґрунтя для активної форми віктимної поведінки, однак не завжди, а за певних обставин. Тому значення ситуативних чинників не можна недооцінювати. Щодо дівчат, то набір особистісних рис у них такий: низька толерантність до фрустрації, безпосередність у поведінці, схиль-

ність потрапляти під вплив інших, особливо авторитетних осіб, товариськість, довірливість, недостатній самоконтроль, обережність, доброзичливість тощо. Схильність до віктимної поведінки у цьому випадку має здебільшого пасивну форму, а вплив

ситуативних чинників, очевидно, також присутній. Перспективи подальших досліджень аналізованої проблеми вбачаємо у вивченні впливу психоемоційного стану й особливостей віктимогенних ситуацій на схильність до віктимної поведінки студентів ЗВО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бантишева О.О. Психологічні особливості емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 20 с.
2. Лемак М.В., Петрище В.Ю. Психологу для роботи. Діагностичні методики. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2011. 613 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва : Эксмо, 2010. 864 с. URL: <http://loveread.es/contents.php?id=76575> (дата звернення 19.01.2022).
4. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва : Изд-во Института Психотерапии, 2002. 339 с.